

Hilleröd nästa !

Under detta millennium har vi gjort museiresor till Helsingfors och till Riga – Kaunas. Tidigare har Sällskapet arrangerat resor till de danska och sydsvenska farmacihistoriska museerna. Vi planerar nu att under maj 2007 besöka i första hand det danska farmacihistoriska museet i Hilleröd utanför Köpenhamn. Det drivs av en stiftelse med ”alla” läkemedelsintressenter som huvudmän och har som ansvarig den för oss välkände Poul Kruse. I Sydsverige kan vi besöka de välkända historiska apoteken Lejonet i Malmö och Svanen i Lund, vilka nyligen blivit ombyggda (förminskade) och där Sällskapet har stort intresse av att bevaka att det går att även fortsättningsvis hålla apoteken öppna för vanlig drift med de historiskt unika lokal- och inredningsmässiga förutsättningarna.

Resan kan enklast organiseras med tåg. Tack vare Öresundsbron kan man nu komma direkt från Stockholm till Köpenhamns Hovedbangård utan att behöva åka färja. Vi tror att vi behöver totalt tre dagar – två övernattningar.

Innan vi lägger fast detaljer vill vi gärna höra vilket intresse som finns. Hör av Dig till Historiker@Swepharm.se eller per telefon till Ingegerd Agenäs 08-6419526 före januari månads utgång.

IA

Innehåll

Hilleröd – nästa	1
Gammalt bruksglas	2
Notiser	2
Pediatrikens fader 300 år	3
Skånelaholm	3
FIP i Salvador	6
Bokrecension	7
Nytt vykort	8

Redaktionskommitté: Ingegerd Agenäs (redaktör), Jan-Olof Brånstad, Gunilla Torberger

Är Du intresserad av gammalt bruksglas?

Smålands Museum – Sveriges Glasbruksmuseum i Växjö har stora samlingar av bruks- och laboratorieglass – inte ståndkär, utan vanligt glas. Där är man nu intresserad av att göra en utställning över utvecklingen på detta område och vill gärna ha kontakt med personer som kan bidra med kunskap om hur olika glasföremål har använts i praktiskt arbete på laboratorier och i produktion. Förhoppningen är att en utställning ska kunna användas även som vandringsutställning. Om Du tycker att det skulle vara intressant eller vet någon annan som skulle vilja engagera sig kan Du kontakta Björn Lindeke på Apotekarsocieteten.

Notiser

Årsmötet 2006

Vid Farmacihistoriska Sällskapets årsmöte den 25 oktober 2006 omvaldes samtliga förtroendevalda med undantag för Kerstin Hörberg-Granbom, som avböjt omval. Hon ersätts av Leif V Eriksson, som vi välkomnar i Sällskapets arbete

Abstracts och autoreferat från Sällskapets session vid Läkemedelskongressen bifogas detta Unicornisnummer.

Rune Lönnngrens föredrag om Sten Kjellmark publiceras i Unicornis nr 1 2007.

Kalendarium

- XXI Nordic Medical History Congress – Umeå 2007 – 06-13-16.
- 38th Int.Congr. for the History of Pharmacy, Sevilla, 2007 – 09 – 19-22.
- Läkemedelskongressen 2007- 10-22-24. Det är ännu inte klart vilken dag, som tillfaller farmacihistoria.

Medicinhistoriska museet i Stockholm

Medicinhistoriska museets vänners Medlemsblad nr 3/ 4 2006 berättar att Museet (Eugenia) förväntas kunna återuppstå i förminskad skala. Det är Karolinska Universitetssjukhuset, som vill kunna visa sjukvårdens historia för sina studenter. När ett sådant museum kan öpp-

nas och vad det kommer att innehålla är ännu oklart.

Svensk Medicinhistorisk Tidskrift 2005

Svensk Medicinhistorisk Tidskrift 2005 (Vol.9) distribuerades på försommaren. Den omfattar mer än 200 sidor och innehåller en lång rad artiklar av medicinhistoriskt intresse

Ebba During skriver t ex en liten artikel om prinsessan Anna Vasa – ett fascinerande livsöde och skelett. Anna Vasa var dotter till Johan III och Katarina Jagellonica och syster till kung Sigismund.

Hon var exceptionellt intelligent, fick en mycket god uppfostran och talade bl.a. sex språk. Hon uppfostrades av sin mor som katolik, men konverterade som 15-åring till protestantismen och förblev protestant. Det som gör henne intressant för oss är att hon ägnade sig åt odling och beredning av läkeväxter i en omfattning som gör att hon kan betraktas som en tidig kollega.

Hennes svenska residens var Stegeborg, där hon låtit anlägga en omfattande botanisk trädgård. I Polen disponerade hon två slott i Preussen.

Hennes intressanta skelett visade att hon dels led av skolios, dels hade andra komplicerade avvikelser i sitt skelett. Hennes hälsa var under en stor del av livet dålig och Ebba During funderar på om hennes stora intresse för örter och örtme-

diciner kan bero på att hon under sitt liv sökt lindring för sina egna plågor.

Hon avled 1625, 57 år gammal. Hennes bror ville att hon skulle begravas bland de kungliga, men den mäktiga katolska kyrkan satte sig emot det. Hon gravsattes efter flera år i Mariakyrkan i Torun. På hennes gravsten skrevs på latin ”Den högt ärade prinsessan Anna tronföljare i Sverige höll fast vid en annan tro än den katolska men var likväl inte fientligt inställd till den senare.” (s.9-25)

Blodiglar igen

Vi försöker ju allt som oftast och med ringa framgång att få kollegor att berätta minnen från sitt yrkesliv. I USA har man varit mera framgångsrik. Vid FIP i New Orleans distribuerades en liten bok (Drug Store Memories) med förtjusande skildringar av det farmaceutiska livet från under 1800-talet. Det är fascinerande skildringar av svårigheterna att förse apotek i väglöst land och utan fungerande distributionssystem med erforderliga råvaror för läkemedelstillverkning. Charles H Zahn, född omkring 1850 och apotekare i St Louis, Missouri, från slutet av 1860-talet berättar att han beställde 1000 blodiglar från Sverige varje månad. De svenska blodiglarna var mycket större än de som levererades från Nordamerika.

Var i Sverige odlades blodiglar för leverans till Nordamerika under 1800-talet? Hur klarade man av att hålla dem vid liv under den enormt långa transporten? Vet någon läsare det?

Pediatrikens fader 300 år

I skuggan av kommande Linnéjubileum anordnades under två dagar i februari 2006 ett jubileumssymposium med Nils Rosén von Rosenstein som huvudperson av Uppsala universitet. Rosén förtjänar nog en något större uppmärksamhet än vad som är allmänt känt.

Rosén, både konkurrent och kollega till Linné, presenterades utförligt som den nydanare och framsynta läkare han i alltför

liten utsträckning fått reny av. Liksom Linné hade Rosén en mångsidig verksamhet; som införare av variolisationen mot smittkoppor och kinabark mot malaria, införande av sjukdomsförebyggande åtgärder, som reformator av den medicinska utbildningen, som utvecklare av den medicinska journalen, som folkbildare genom artiklar i Almanackan och som livläkare till tre kungar.

En huvudperson under symposiet var docent Iréne Sjögren, själv barnläkare och hängiven beskrivare av Rosén och hans gärning. Hon hade lagom till symposiet färdigställt en biografi över Rosén: *Mannen som förlängde livet – Nils Rosén von Rosenstein*. (Carlssons förlag). En personlig och ömsint beskrivning av en skarp hjärna, en medicinsk nydanare men samtidigt en person med en ödmjuk framtoning och respektfull inställning till medmänniskor.

Under symposiet beskrevs Roséns olika verksamhetsområden i ett 10-tal föredrag. En Rosénutställning på Gustavianum invigdes, jubileumsmiddag ägde rum på Uppsala Slott och avslutningsvis kunde musik av Bach och Mozart till minne av Pediatrikens fader utförd av Akademiska kapellet avnjutas i Domkyrkan.

Leif H Eklund

***Materia medica*-kabinettet på Skånelaholm**

Bakgrund

En knapp mil söder om storflygplatsen Arlanda, vid nordöstra stranden av den förnämliga fågelsjön Fysingen och inom hörhåll från E4:s trafikbrus ligger det lilla barockslottet Skånelaholm, ursprungligen byggt på 1640-talet av professorn i poetik, sekreteraren i regeringskansliet, hovrättspresidenten mm Anders Gyldenclou. Egendomen förvärvades 1742 av järnbruksamagnaten Frans Jennings och förblev i slkten Jennings' ägo till 1918, då det såldes till godsägare Gösta Belfrage, som i sin tur sålde det 1929 till historikern

och folklivsforskaren Herbert Rettig. Denne, som dog barnlös 1962, testamenterade slottet och de museala föremål han samlat där (tillsammans med en avsevärd summa pengar för dess underhåll, samt fastigheten Villagatan 3 i Stockholm) till Kungl. Vitterhets- Historie- och Antikvitetsakademien.

Rettig hade ambitionen att bevara och dokumentera vissa delar av främst den uppländska allmogekulturen. En viktig bevekelsegrund för hans samlarnit var att föremål tillhöriga den svenska fosterjorden skulle räddas från förskingring och utförsel ur riket. Olika tryckta dokument i samlingarna tyder också på att han hyste ett varmt intresse för Linné, och det torde vara mot den bakgrunden man får se köpet 1928 av ett dubbelskåp med 172 små lådor från möbelsnickaren och antikvitets-handlaren J.A. Ohlsson, ”Antik-Olle” kallad, i Uppsala. Denne påstod sig nämligen med olika intyg kunna styrka, att detta ”naturaliekabinett” vid tiden för Linnés änkas död i början av 1800-talet stått på Säfja gård strax söder om Uppsala (Säfja ägdes av Linné) och att det kanske t.o.m. stått på Linnés Hammarby. Sanningshalten i dessa påståenden har ifrågasatts. När Linnésällskapet 1962 erbjöds köpa skåpet avböjde man med hänvisning till tvivel om dess äkthet. Bortsett från en dunkel notering i boupp-teckningen efter änkan, Sara Moræa Linnæus, har vi inte funnit något som tyder på att Linné verkligen skulle ha ägt en privat naturaliesamling eller brytt sig om att ordna en, men med tanke på hans lärargärning och hans vana att ta ut sina studenter till Hammarby och Sävja kan detta inte uteslutas.

Vid köpet var skåpet svårt skadat, och Ohlsson utsatte det för en hårdhänt ”renovering”. Bl a ersatte han det ursprungliga alträet i ett par skadade lådbottnar med furuplywood och möjligen var det han som lät betsa det mörkbrunt i stället för den ursprungliga, ljusgrå färg som finns bevarad i ett par stänk på baksidan.

Om skåpet

Så ser det ut där det står idag i slottets kombinerade bibliotek och biljardrum: två skåpstommar av furu med spanjolettlåsta dubbeldörrar, som profilerats för att se ut som dragkistfronter, med (oanvändbart klenna) bärhandtag av järn på sidorna, ca 1,4 m högt, ungefär lika brett och drygt 40 cm djupt. Djupet är märkligt, för de 172 små lådor av alträ som utgör skåpinredningen är bara 30 cm långa. Det finns alltså ett tomt utrymme om nästan en decimeter mellan lådorna och bakväggen, och där har naturligtvis diverse ting ramlat ner genom åren.

Lådorna är försedda med brännförgyllda nyckelhålsbeslag, alla av samma mönster, men varierande gjutkvalitet. Detta tolkar vi som att någon (Antik-Olle?) i samband med en renovering har låtit gjuta nya beslag efter gamla förlagor. För detta talar ett foto av skåpet från slutet av 1920-talet, där man kan urskilja att många av lådorna saknar beslag.

Skåpets allmänna form, beslagens form och utförande, profileringen av kantlisterna på de mellanväggar som skiljer lådraderna och den ursprungliga färgen daterar skåpet till 1700-talets sista tredjedel.

Vad hittar man då när man slår upp de fyra dörrarna?

Drar man ut någon av de 168 mindre och fyra större lådorna på måfå kan den vara helt tom (26 st), innehålla olika slags dokument, företrädesvis med anknytning till Linné eller skåpets proveniens (11 st) eller ett par sen-neolitiska stenyxor, eller mest troligt innehålla prover ur en samling från naturen tre ”riken”: växter, djur eller ”stenar”(132 st). Dessa prover kan ligga lösa i lådan, men oftast i en liten pappask, gjord av ett spelkort eller annan lämplig kartongbit, vara insvept i ett urrivet bibelblad eller – mer sällan – förvaras i en prydligt överbunden och signerad glasburk. Vi anser att skåpets innehåll egentligen består av tre distinkt åtskilda delar:

- en äldsta samling ”stenar” (vilket inkluderar blås- och gallstenar från människa), som vi tror härrör från den

naturaliesamling, som hopades av läkarna Bromell (far och son) i början av 1700-talet (bl.a. belagt med referenser i lådorna till texter från 1720-talet),

- en samling om ca 600 typprover av läkemedelsråvaror, *materia medica*, som i stort sett ansluter till 1739/1741 års medicinaltaxa, samt

- Herbert Rettigs tillägg från mitten av 1900-talet.

Det är svårt att urskilja någon ordning i materialet. Som god farmaceut skulle man nog vilja tala om oordning på gränsen till kaos, och en formell inspektion skulle säkerligen leda till grava anmärkningar - men då må ju erkännas, att lådornas ordning inte är den ursprungliga. I och på lådorna finns markeringar enligt minst fyra olika system, som möjligen kan antyda tidigare inbördes placeringar. Föreningen av lådmärkningarna med att varje enskild låda i regel innehåller material av en och samma kategori - t.ex. blad (*folia*), rötter (*radices*), stenar (*lapidea*) etc. - och att en alfabetisk struktur kan skönjas där det finns många varuprover av en kategori, låter ana, att materialet en gång kan ha varit ordnat på det sätt som Linné önskade och själv tillämpade.

Hur kan vi då tala om "alfabetisk struktur" i materialet? Jo, i flertalet av de små pappaskarna ligger små papperslappar, den minsta bara 5x17 mm, med namnet på en växt eller en farmaceutisk drog. Totalt har vi hittills identifierat och så långt möjligt tytt 576 sådana lappar. De förefaller vara skrivna med bortåt ett dussin olika handstilar av 1700-talssnitt - ingen är dock Linnés!

Om innehållet

Att beskriva vart och ett av alla skåpets varuprover ens kortfattat skulle fylla en diger bok. Låt oss här bara se på ett par, i vårt tycke spektakulära, representanter:

Älgklövar (*Ungulae alcis*), ingick i äldre tid bl.a. i vissa av de fantasifulla motgiftsblandningar som intill paranoia förgiftningsrädda furstar lät sina livläkare och hovapotekare bereda. Klövarnas huvudanvändning under nyare tid var

emellertid som läkemedel mot "fallandesot" (epilepsi), eftersom man trodde att älgar led av denna sjukdom och att deras kroppsdelar därför - enligt signaturlärens "lika botar lika" - kunde utgöra botemedel för drabbade människor. Att detta synsätt kunde framstå som märkligt redan på 1600-talet framgår av att fransmannen de la Martinière vid ett besök i Norge gjorde reflexionen *om medlet verkligen är så gott, så förundrar det mig, att besten ej kunde bota sig själv!*

De nordiska älgarnas medicinska "dygder" beskrevs ingående 1581 av Johan III:s italienske livläkare Apollonius Menabenus, och älgklövar ingick under 1600- och 1700-talen i olika varianter av det kostbara *Pulvis epilepticus*. Enligt receptet i 1686 års Stockholmsfarmakopé skulle detta förutom älgklövar innehålla ekmistel, äkta enhörningshorn, elfenben, röd och vit korall, äkta pärlor, bladguld, samt pionrot. Den senare skulle dessutom vara uppgrävd då månen stod i nedan. Blandningen fanns upptagen i de svenska medicinaltaxorna av år 1698, 1739 och 1777. Redan vid mitten av 1700-talet hade dock älgklövarnas effektivitet börjat ifrågasättas: den finländske läkaren Johan J:son Haartman klassificerade dem 1765 tillsammans med andra "onyttiga bote-medel" som "*superstitieusa*" (vidskepelse-medel), och när den första svenska riksfarmakopén kom ut 1775 hade epilepsipulvret rensats bort.

Sigilljordar, (*Terræ sigillatae*) var leror (på mineralspråk bentonit och liknande) av noga känt ursprung, som pressades till kakor med reliefmönster, därav namnet sigilljord. Präglingen skulle garantera deras äkthet, vilket ansågs synnerligen viktigt, då leror från olika orter tillskrevs högst varierande "medicinska dygder".

Drogsamlingen innehåller en stor mängd kakor, säkerligen representerande leror från flera orter, men då präglingen nöts bort på de flesta, har ursprunget kunnat identifieras bara för två av dem. En av dessa, jord från Lemnos (*Terra lemnia*) var under flera århundraden den mest ryktbara.

Den identifieras genom präglingens turkiska halvmåne och stjärnor. Leran bröts i berget Moschylos på Lemnos, men bara under en enda dag på året, nämligen den 6 augusti - tidigare Jesu förklarings dag. Det var belagt med dödsstraff att försöka öppna gruvan vid någon annan tidpunkt. Sedan Lemnos kommit under turkisk överhöghet 1453 hade sultanen under en tid monopol på beredning och handel med den lemniska leran. När äventyraren Heberer von Bretten besökte Lemnos 1587 fick han sålunda inte köpa någon *terra lemnia* på plats, utan för detta måste han bege sig till Konstantinopel.

Samlingens andra identifierbara lera, *Terra sigillata strigonensis*, utvanns på flera platser vid Strzegom (tyska Striegau) nära Wroclaw i nuvarande Polen, vilket kännetecknas av präglingens tre berg.

Lerornas medicinska användning spände, som så ofta är fallet med forna tiders läkemedel, över vida fält. Under medeltiden och den nya tidens början används de mot insektsstick och ormbett, utvärtes för sår-läkning och bölder, invärtes mot diarré, fläckfeber, pest, koppor, mässling, huvudvärk och matthet, som hjärt- och blodstärkande medel, vid kvinnosjukdomar, samt som ingrediens i kärleksdrycker. Intressant att notera är att leran från Lemnos var i stort sett den enda sigilljord som användes av såväl kristna som muslimer.

De båda identifierade lerorna finns tillsammans med många andra upptagna i 1698 och 1739 års svenska medicinaltaxor men inte i taxan av år 1777.

Samlingens syfte

Det ursprungliga syftet med den *materia medica*-samling, som utgör basen i Skånelaholmskabinettet och som vi återfinner den idag, torde knappast ha varit ett samlande för samlandets egen skull. Inte heller förefaller små askar med en provkollektion av mindre mängder av medicinska droger, uppställda i enlighet med samtidens svenska medicinaltaxa, utgöra vare sig en raritet eller en kuriositet. Det troligaste är att samlingen tillskapats i utbildningssyfte - i det 1700-tal då läkaren

jagar efter lik och skelettdelar från brottslingar eller självspillingar för att kunna tillgodose undervisningen i medicin, är det ju inte oväntat att apotekaren iordningställer en *materia medica*-samling för att kunna undervisa i läkemedelskunskap. Det är tänkbart att detta samlande kan ha inspirerats av de simpliciaskåp hos nederländska "Collegia pharmaceutica", som ibland växte till veritabla naturaliekabinett. Kontakterna med Nederländerna var intensiva vid denna tid, eftersom holländska handelsmän levererade större delen av den svenska läkemedelsimporten. Här finner vi också en återkoppling till Olof Bromelius (fadern; jfr ovan). År 1668 förordnades han av överståthållaren i Stockholm greve Claes Tott att ha *inseende öfwer apotheken [i Stockholm] och tillika vara stadens Herborist*, med uppgift att lära apotekarna, *men äfvensom quinns-personer, att känna gräs och örter, som hos oss växa, att de kunde opphemtas*. Bromelius förrättade denna syssla under två somrar tills, som han själv sade, *örter na blefwo them nogsamt kunnoghe*. I Rikets första medicinalförordning uttrycks 1688 att medicinalväxter så vitt möjligt skall odlas inom landet. Landets apotekare uppmanas att anlägga medicinalträdgårdar och att *även gå ut i trakten att insamla nyttiga kryddor, blomster och rötter för apotekens räkning*.

Framtida lärde och boksynta må spekulera i och argumentera om skåpets proveniens och syfte - för Herbert Rettig var och förblev det skåp han inköpt av Antik-Olle i Uppsala en höstdag 1928 för alltid Carl von Linnés naturalieskåp.

Bo Ohlson/ Björn Lindeke

FIP i Salvador Brasilien

Salvador var Brasiliens huvudstad under den första tiden efter den portugisiska "invasionen" fram till 1763. Byggnader och kulturminnesmärken från denna period fanns bevarade i de äldsta delarna av staden. (Rio de Janeiro blev därefter huvud

stad tills den nya staden Brasilia stod klar 1960). Salvador visade både modern storstadsbebyggelse men åtskilligt med fattig skjul- och kåkstad.

FIP-kongressen hölls i sedvanlig modern konferenshotellmiljö med utsikt över Atlanten och genomfördes på ett utmärkt sätt. Kongressprogrammet var allmänt välbesökt och uppenbarligen väl mottaget av deltagarna.

Farmacihistoria hade för ovanlighetens skull tilldelats utrymme för ett heldagsprogram vilket innebar ett något lugnare tempo än brukligt.

Värdlandet representerades av Anna Goldfarb och Marcia Ferraz från Centro Simao Mathias de Estudos em História da Ciéncia i Sao Paolo. De talade om Nya världens ersättningar för gamla och sällsynta växter t ex den opobalsam som bedömdes utrotad och därför måste ersättas av en rad liknande produkter, dock av lägre kvalitet.

Från Mexiko kom två bidrag. *Patricia Aceves* talade om *The crisis of pharmacy at the turn of the century in Mexico* och *Liliana Schifter*; *Medicinal plants and official therapy in Mexican pharmacopias, story of a reencounter*. Aceves beskrev att omställningen från lokal läkemedelstillverkning på apotek till industriell produktion medförde en dekadens av den farmaceutiska högskoleutbildningen i Mexiko, som var starkt bunden till apoteksverksamhet, att inga studenter sökte till denna.

Två bidrag kom även från Frankrike. *Patrick Fortuit* berättade om apoteks-

verksamheten inom ett särskilt välfärds-system för gruvarbetare. Någon motsvarighet för andra sjukdoms- och olycksbelastade yrken finns ej. Det fanns 68 sådana apotek i norra Frankrike som var tillgängliga endast för gruvarbetare och därför hade en legal status liknande sjukhusapotekens. Troligen kommer denna apoteksform att upphöra helt. Det andra franska bidraget gällde: *The Chocolate: the best remedy until now* framfört av Martine Chauvé. Choklad var en viktig apoteksvara ända till slutet av 1800-talet som smakförbättrande ingrediens men också för dess hälsobefrämjande egenskaper bl a baserat på sitt antioxidantiinnehåll.

En trogen medverkande från Serbien, *Dusanka Parojcic*, berättade om undervisningen i farmacihistoria och etik för farmacistuderter under tredje eller fjärde studieåret. Tidigare omfattade undervisningen totalt 30 timmar. Ämnena har numera delats upp i en obligatorisk etikkurs och en valbar kurs i historia. Åter ett exempel på att historieämnet har fått stryka på foten.

Undertecknad talade om Linné och farmaci med hänvisning till 300-årsjubileet. Med hänsyn till värdlandet fanns särskild anledning att omnämna "apostlarna" Daniel Solander, Daniel Rolander och Pehr Löfling och deras kontakt med Sydamerika.

Leif H.Eklund

Bokrecension

Ch. Friedrich, W.-D. Müller-Jahncke:
"Rudolf Schmitz' Geschichte der Pharmazie II: Von der Frühen Neuzeit bis zur Gegenwart"

Vid sin bortgång 1992 hade Marburg-professorn Rudolf Schmitz, en av tysk farmacihistorias grand old men, arbetat i nära ett decennium med att skriva ut ett material, som han samlat kontinuerligt sedan sluttet av 1950-talet. Hans avsikt var att åstadkomma en bred exposé i två band över farmacins historia, och det blev en av hans lärjungar, dr Franz-Josef Kuhlen, som åtog sig att slutföra arbetet med det första band, "Von den Anfängen bis zum Ausgang des Mittelalters", som till sist gavs ut 1998 av Govi-Verlag.

För det andra bandet, "Von der Frühen Neuzeit bis zur Gegenwart", som kom från

trycket 2005, engagerade förlaget professorerna Wolf-Dieter Müller-Jahncke och Christoph Friedrich, den senare f.ö. nuvarande innehavare av Schmitz' professur i Marburg. Som dessa två redaktörer/författare påpekar i sitt förord blev det inte möjligt att avhandla ämnet med samma geografiska och tematiska bredd och djup som Schmitz och Kuhlen kunnat göra i den förra delen, utan de riktade in sig på skeendena i Europa och, ju senare tid som beskrivs, med allt snävare Tysklands-perspektiv. En bidragande orsak till detta torde ha varit prof. Friedrichs bakgrund från universitetet i Greifswald i det forna DDR och hans därmed förknippade inblickar i denna stats farmacihistoria, som hittills inte ägnats någon sammanfattande beskrivning. Även om denna andra del innehåller långa avsnitt t.ex. om allmän europeisk kultur- och idéhistoria och även korta inpass om specifika förhållanden i t.ex. Frankrike eller England, kommer därför närmare hälften av dess 1237 sidor att påminna om en tysk motsvarighet till "Svensk farmaci under 1900-talet".

Detta kan kännas en smula futtigt. Visserligen försiggick en stor del av den nuvarande västerländska farmacins idémässiga, tekniska, vetenskapliga och industriella utveckling i det tyska språkområdet åtminstone fram till andra världskriget, och visserligen ägnas ca 40 sidor åt 1800- och 1900-talens strategier och metoder för upptäckt och utveckling av nya läkemedel, men tyngdpunktsförskjutningen västerut efter 1945 tycks mig väl kraftigt nedtonad (att de nordiska länderna är helt frånva-

rande skall man nog inte förvånas över, snarare då över att flera av jordens andra högkulturer, t.ex. de asiatiska, också är det).

GMP, detta centrala (och kostnadsdrivande!) begrepp i dagens läkemedelsindustri, skyntar förbi på en tredjedels sida, utan diskussion av de händelser under de senaste ca 70 åren som drivit fram kraven. Medan de – i och för sig magnifika – regionala 1700-talsfarmakopéerna från Österrike och furstendömena Brandenburg och Württemberg ägnas var sin sida text så nämns det senare 1900-talets internationella, t.o.m. globala, ansträngningar och framgångar på farmakopéområdet över huvud taget inte alls (som skandinav saknar jag naturligtvis en notis om världens första verkligt transnationella farmakopé – den nordiska 1963/4).

För nördén är boken trots allt en guldgruva. Ca 1600 litteraturreferenser tyder på akribi; 40 sidor namn- och 35 sidor sakregister gör det lätt att hitta i den; utvecklingar om lokala myntsystem, om fackuttryck från mortelgjutning och porslins-tillverkning, om flogiston och kvacksalvande apotekare, om strider mellan konformister och rabulister, om apotekare som utövare och avbildade objekt i konst, litteratur och musik, allt så gott sig göra låter inflätat i skildringar av större sammanhang, gör den mycket användbar som uppslagsbok – för den som har sådana böjelser kanske t.o.m. som underhållning.

Och dess 5½ cm fyller fint i bokhyllan.
Bo Ohlson

Nytt vykort

Nu kan Du från Apotekarsocieteten beställa vårt nya vykort som föreställer den gamla medicinalväxten besksöta.

Förlagan är hämtad ur Svensk botanik, utgiven av J.W. Palmstruch och C.W. Venus, 1802; Första bandet, plansch 20. Ett nytryck av kortet med Mistel finns nu också.